

Empathi Radical. Traethawd gan **Edson Burton**

Wrth gwrs mae'r Ffŵl yn falchder i'r cynhyrchwyr, yr artistiaid, yr ysgrifenyddyr sy'n gwneud i'r byd artistig fynd heibio. Yn y gerdd lem hon, rwy'n dychmygu bod y celfyddydau yn gofyn y cwestiwn pam nad yw'r celfyddydau yn cael effaith fwy radical ar y byd.

Mae *Death of a Fool* yn her, nid i'r artist ond i'r gynulleidfa a'r gymdeithas yn gyffredinol. Ffolineb yr artist yw cymryd gair gymdeithas pan ddywedai bod celfyddyd yn cael ei werthfawrogi. Caiff ei werth ei ddatgelu mewn pandemig, pan mai sector diwylliannol Prydain oedd y maes olaf o weithgarwch economaidd i gael ei ystyried.

Ond beth ydym ni'n ei olygu gyda gwerth? Mae'r diwydiannau creadigol, sy'n derm eang sy'n cynnwys ehangder o'r fath o weithgarwch, yn cyfrannu £10.8 biliwn y flwyddyn at economi'r DU.' Mae'r celfyddydau perfformio fel is-adran yn cyfrannu £5.4 biliwn ([thestage.co.uk/news/performing-arts-contributes-54-billion-a-year-to-uk-economy](https://www.thestage.co.uk/news/performing-arts-contributes-54-billion-a-year-to-uk-economy)). Y sector yw'r elfen sy'n tyfu gyflymaf o economi'r DU. Mae'r sector werth llawer llai na'r £150 biliwn syfrdanol a gyfrannwyd gan ddiwydiannau dosbarthu ond mae'n dal i fod yn gyflogwr sylweddol, yn hybu arloesedd ac yn rhan allweddol o bŵer meddal Lloegr.

Petawn yn cymryd gair ein sefydliad sydd wedi'i feddiannu gan y farchnad, yna mae gan y celfyddydau werth mesuradwy, sylweddol. Rhywbeth arall felly sydd yn y fantol.

Roedd y ffin a amlygwyd yn ystod mis cyntaf y cyfnod clo rhwng beth sy'n hanfodol a beth nad yw'n hanfodol yn dweud cyfrolau. Ymunais â'm cymdogion yn cymeradwyo ymdrechion arwrol ein gweithwyr allweddol a ninnau'n ceisio parhau â'n bywydau minimalaidd – y gweithwyr manwerthu, staff y GIG, y gyrwyr. Ond dechreuais sylweddoli nad oedd fy ngwaith a gwaith fy nghyfoedion hefyd yn y categori 'allweddol'. Ar fy nghyfyngau cymdeithasol, byddai fy nghyfeillion yn synfyfrio ynghylch eu hymdeimlad o bwrpas. Beth oedd eu rôl fel artistiaid yn y cyfnod argyfyngus hwn? Yn sicr, roedd yr amser hwnnw a dreulwyd mewn arfwisgoedd, twtiau a boad yn ddiwerth nawr bod angen sgiliau ymarferol a gwyddonwyr llwyd ar y wlad. Gweler dychweliad yr arbenigwyr ac alltudiaeth emosiwn. Wel, byddwn yn eilio hynny ond yr eithriad hwnnw i'r celfyddydau.

Ond wrth i silffoedd gael eu llenwi, bwyd yn cael ei ddanfôn, cleifion yn cael eu nyrsio, a'r digartref yn cael lle i aros, gwnaethom chwarae ein rhan – yn rhoi – ein llawenydd ar y cyfan – ein cerddi, monologau, caneuon, dawnsfeydd a dosbarthiadau dylunio (byw) dros y zoom hollbresennol. Aeth rhai ymhellach a, mewn modd anarferol, gwnaethant ymddangos mewn parciau i adlonni'r bobl segur a oedd yn ymbellhau'n gymdeithasol yn eu horiau awyr agored penodedig. Roedd celf a diwylliant yn elfen hanfodol o'r neges arhoswch yn ddiogel, byddwch yn wylidwrs. Drwy adlonni y gwnaethom oleuo tywyllwch y pandemig. Mae celfyddyd mor hanfodol i fywyd ag aer.

Nid yw'n achos o a allwn fyw gydag ef neu hebddo ef – mae'n rhan annatod o fod yn ddynol. Mae'r awydd i greu a/neu rannu creadigedd mor gyntefig â'r awydd am ryw a marwolaeth.

Yn fy ninas i, bu i siop adrannol fawr sy'n enwog am ei nwyddau ffasiwn cyflym rhad gau ddyddiau wedi i holl theatrau'r ddinas gael rhybudd. Wrth ddod o'r cyfnod clo, caiff y sefyllfa ei hailadrodd a phrin iawn yw'r canllawiau o ran sut bydd diwylliant yn dychwelyd. Yn ansicrwydd pryderus y normal newydd nid oes strategaeth ar gyfer ailddechrau perfformiadau byw. Y tu allan i ddrws y lleoliad, mae'r blaidd yn dangos ei ddannedd wrth arogl ofn a marwolaeth sydd ar fin digwydd.

Rhyfeddaf at sut y cawsom edmygedd ond eto ein hanwybyddu nes ein bod yn cwestiynu ein pwrpas mewn cyfnod pan mae ein pwrpas mewn pandemig byd-eang mor ddifrifol â'r ariâu a ganwyd ar strydoedd gwag yr Eidal. Efallai drwy lywodraethau olynol yn ymostwng i dderbyn y galw bod gan y celfyddydau achos dros ei fodolaeth, rydym wedi caniatáu'r cysyniad ein bod yn llai gwerthfawr i'r genedl? Dichon y byddai gwrthodiad mwy cadarn rhag ymgymryd â deialog mor strwythuredig wedi gwneud mwy o ddaioni i ni yn y tymor hir.

Dychwelaf at Ffŵl fy ngherdd ac ni allaf beidio â meddwl ei fod yn rhy fodlon â'r llwyfan. Petai wirioneddol wedi edrych ar y gynulleidfa, byddai wedi gweld amrywiaeth mor brin, cyn lleied o'r bechgyn a'r genethod chwilfrydig, digywilydd, aflafar hynny, yn wyn, du a brown yr aethai i'r ysgol gyda nhw, ac y gwelai ar brydiau ar y ffordd. Petai wedi edrych allan pan godwyd y golau, byddai wedi gweld cyn lleied o'r DU yn edrych yn ôl. Byddai'n clywed hwrê ond go brin yn clywed brrrp brrrp. Does dim rhyfedd y gall y gweinidogion ddiystyru ei waith yn amherthnasol. Ni fydd ei farwolaeth yn ennill na cholli etholiad, bydd y dosbarthiadau theatr yn galaru ond yn dod o hyd i'w bryd yn rhywle arall, bydd y neuaddau cerddoriaeth modern â'u pocedi dyfnion yn byw eto i fwydo'r dorf â gwaith mecanyddol.

Ond byddai ein byd yn llawer tlotach. Mae gan gelfyddyd sydd wedi'i ysbrydoli gan ymholiad dilys y grym i oresgyn pob ffin. Treuliais fy nglasod yn cael fy ngwthio i fwd a lladdfa'r Somme gan bin ysgrifennu Wilfred Owen, Siegfried Sassoon ac Erich Marie Remarque, erbyn y chweched dosbarth roeddwn wedi colli fy mhurdeb i syniadau dilyffethair Anais Nin, gwylais ynghylch cariad anobeithiol Anna Karenina, erfyn ar Raskolnikov i beidio â lladd, crwydro Llundain gydag adar Selvon o orllewin India, a gweld fy stori yn y goeden geirios yn cael ei thorri i gefn Sethe. Gallwn barhau ond mae'r darlun yn ddigon clir. Roeddwn wedi teithio milltiroedd cyn i mi roi troed mewn awyren. Dysgais y byddwn yn dod o hyd i liwiau, arferion, blasau ac arogleuon newydd ond byddai DNA dynoliaeth yn aros yr un fath bob amser.

Mae gan gelfyddyd y pŵer am empathi radical. Yn ein amharadwys algorithmig, mae angen empathi radical arnom i weld bywyd y tu hwnt i'n realiti sydd wedi'i guradu. Ar draws y byd mae'r cyfunol yn torri'n ddarnau. Gall celfyddyd ein dwyn ynghyd. Ond mae'r grym hwnnw i uno wedi'i gyfyngu mewn canon o ddiwylliant sydd wedi gwahanu'r artist rhag y gynulleidfa, a chynulleidfaoedd rhag ei gilydd. Mae angen llefydd arnom lle gellir mwynhau, trafod a myfyrio ar gelfyddyd. Llefydd i gyfarfod yn radical lle'r ydym yn dod fel edifyddion – heb fasnau, dim ond dinasyddion. Gallai effaith llefydd o'r fath, y sgysiau a all ddilyn, drawsffurfio cymdeithas.

Dychmygwch, felly, ein gwleidyddion, gwneuthurwyr polisïau, meddylwyr, yn seilio eu penderfyniadau ar eiriau Ffŵl a roddodd bopeth i ddatgelu ein heneidiau.

All Quiet on the Western Front Erich Marie Remarque.